

УДК 37.091

Лісова Наталія Іванівна,

кандидат педагогічних наук, проректор
КНЗ «Черкаський обласний інститут
післядипломної освіти педагогічних
працівників Черкаської обласної ради»

ШКОЛА Й ГРОМАДА: УПРАВЛІННЯ Й ДОВІРЧА ВЗАЄМОДІЯ

Анотація. У статті розкрито сутність взаємодії «суспільства, громади й школи» – своєрідного трикутника, який потребує наповнення новим змістом управління в період децентралізації влади, що має базуватися на модерних відповідних принципах і механізмах; наголошено на тому, що основною складовою цього трикутника є українська школа й на сучасному етапі розвитку демократичного суспільства вона набуває нового статусу – «громадсько активної школи»; проаналізовано певні функції органів управління освітою об'єднаної територіальної громади; подано новий погляд на діяльність школи та громади щодо формування відносин на довірчих засадах в умовах розвитку місцевого самоврядування, який розшириться з подальшим дослідженням.

Ключові слова: нова українська школа, розвиток, децентралізація, об'єднана територіальна громада, довірча взаємодія, громадсько активна школа.

Лисовая Наталия Ивановна,

кандидат педагогических наук,
проректор КУЗ «Черкасский областной
институт последипломного образования
педагогических работников Черкасской
областной рады»

ШКОЛА И ОБЩЕСТВО: УПРАВЛЕНИЕ И ДОВЕРИТЕЛЬНОЕ ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ

Аннотация. В статье раскрыта сущность взаимодействия «общества, общины и школы» - своеобразного треугольника, который требует наполнения новым содержанием управления в период децентрализации власти, а оно (управление) должно базироваться на соответствующих принципах и механизмах; отмечено, что основной составляющей этого треугольника является украинская школа и на современном этапе развития демократического общества она приобретает новый статус - «общественно активной школы»; проанализированы определенные функции органов управления образованием объединенной территориальной общины; подан новый взгляд на деятельность школы и общества по формированию отношений на доверительных началах в условиях развития местного самоуправления, который расширится с последующим исследованием.

Ключевые слова: новая украинская школа, развитие, децентрализация, объединенная территориальная община, доверительное взаимодействие, общественно активная школа.

*Lisova Natalia Ivanivna,
Ph.D., Vice Rector Commission on
Narcotic Drugs "Cherkassy Regional
Institute Postgraduate education teaching
staff Cherkasy Regional Council"*

SCHOOL AND COMMUNITY: MANAGEMENT AND INTERACTION TRUST

Abstract. The article reveals the essence of the partnership between school and community during the process of decentralization. The author believes that collaboration among society, community, and school is a worldwide tendency. This particular triangle needs to be filled with an advanced content of management, which should be based on some innovative mechanisms. The author states that the main component of the triangle is the Ukrainian School which is paid special attention to by all the authorities at the current stage of democratic development. The author focuses on management issues in modern society, on gaining a new status by the

school and that is a community active school. The author acknowledges a new perspective on school and community activities which form relationships on a trust basis; analyzes certain features of educational authorities of the united local community; expresses opinions on the granting of new powers to schools and communities.

Key words: *new Ukrainian school, decentralization, united territorial community, confidential interaction, socially active school.*

Постановка проблеми. У період нового етапу розвитку українського суспільства, зокрема його переходу на демократичні засади, важливу роль відіграє державно-громадське управління загальною середньою освітою, яке перебуває в постійному пошуку взаємодії «суспільство – громада – школа». Основною складовою цього трикутника, на нашу думку, є сучасна українська школа. Їй в останньому часі приділяється особлива увага всіма представниками влади. Так, у грудні 2016 року урядом затверджено Політичну пропозицію щодо реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа»⁷. Декларативний документ прийнято, залишається розробити механізми впровадження його в практику, суб'єктами цього процесу мають стати суспільство, громада й школа, об'єднавшись.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивчення дисертаційних досліджень показало, що інтерес науковців, дослідників до демократичних форм управління не знизився, а навпаки підвищився, з'явилися роботи, які висвітлюють управління на засадах демократії в контексті ретроспективи, розглядають його в нових умовах – трансформаційних змін українського суспільства, зокрема: «Оцінювання ефективності управління загальною середньою освітою регіону: теорія та технологія» (М. Набок, 2013), «Наукові основи громадсько-державного управління загальною середньою освітою в регіоні» (О. Пастовенський, 2014), «Наукові засади та функції компетентного

7. Політична пропозиція «Нова українська школа» / Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=249588903&cat_id=244276429. - Назва з екрану.

менеджменту у загальноосвітньому навчальному закладі» (М. Кириченко, В. Маслов, 2015) та ін. суспільства. Ці питання висвітлені у наукових працях: «Організаційно-педагогічні умови діяльності освітніх округів на регіональному рівні» (В. Проскурін, 2008), «Теорія і практика спрямованого розвитку системи загальної середньої освіти сільської місцевості» (І. Осадчий, 2010), «Громадсько-державне управління загальною середньою освітою в регіоні» (О. Пастовенський, 2015). Провідні тенденції та актуальні проблеми управління освітою в нових умовах розвитку української спільноти розглядають В. Савельєв, М. Михайліченко; державно-громадське управління освітою як синтез зусиль держави й громадянського суспільства – Ю. Бех, О. Іванілов; як головний концепт дослідження державно-громадського управління – В. Бех, О. Рябека; механізм соціального партнерства як основа інтегративної взаємодії держави й громадянського суспільства в освіті – С. Коновалова, С. Решновецький; сучасні форми взаємодії держави й громадянського суспільства в освіті – В. Брязкун, Н. Луценко, М. Седляр в монографії «Управління освітою» (2013). Вищеназваними вченими підкреслюється важливість посилення громадської участі в управлінні системою освіти, оскільки в управлінській сфері недостатньо представлена громадська складова, ще залишаються недостатньо розробленими й відповідні механізми управління розвитком освіти, зокрема загальної середньої.

Мета статті: розкрити особливості взаємодії «суспільства – громади – школи» для вирішення поставлених завдань Політичною пропозицією «Нова українська школа».

Виклад основного матеріалу. Шкільна освіта завжди розглядається у світі як важливий чинник формування та розвитку особистості, яка одночасно є невід’ємною частиною соціокультурного середовища. Людина, щоб бути повноцінним членом суспільства, має опанувати його цінності, уміти створювати для себе потрібні умови з метою входження в соціум відповідно до своїх індивідуальних особливостей, світоглядних поглядів

тощо. Необхідно зазначити, що ХХІ століття можна назвати століттям нових глобалізаційних процесів, які супроводжуються викликами в різних галузях життєдіяльності людини. Вони вимагають нової системи шкільної освіти, яка зобов'язана готувати всебічно розвинену особистість, готову толерантно, відкрито входити в демократичне суспільство, брати активну участь у його розбудові, наповнювати новим змістом взаємодію «суспільства – громади – школи».

Ще в кінці ХХ століття Рада Європи винесла на обговорення міністрам освіти питання про участь громадськості в розбудові нової шкільної освіти. Закономірно: у кожній європейській країні моделі шкільних систем побудовані на культурно-національних засадах, однак загальна тенденція їх розвитку в більшій чи меншій мірі є схожою, тому було вирішено діяти усім відповідно «від консультування й сприяння до прийняття рішень». Учасники зібрання в цьому напрямку були одностайні, а це означало, що відтоді почалися зміни в школі, які, трансформуючи її, наближують до громад, тобто школа набуває нового феномену – «громадсько активної школи». Перед освітою поставлено нові завдання, відповідно до яких зазнають змін зміст і форми, утворюються нові інститути громадянського суспільства. Бажано, щоб і в Україні з'являлися соціальні групи, які готові були б вкладати різні ресурси в систему освіти, зокрема загальну середню.

Вважаємо, що школа на сучасному етапі конче потребує змін, тому що десятки років ніяких кардинальних перетворень у шкільній освіті не було проведено. Досліджуючи зміст Політичної пропозиції, можна виокремити проблемні питання: знання стали неактуальними, українська система освіти втрачає конкурентну спроможність; молодіжний інтелект усе більше виїжджає за кордон на навчання та постійне проживання; вичерпалась мотивація як для учнів, так і педагогів тощо. Названі нами проблеми спонукають до активного вирішення їх насамперед владою, а також визначеним нами трикутником: «суспільством – громадою – школою».

Гостро постала проблема взаємодії громади й школи в умовах децентралізації влади. З огляду на це, ми вирішили обрати суб'єкти, від яких залежать зміни. Основну роль у реалізації завдань щодо забезпечення успішної життєдіяльності людини в суспільстві відіграє держава. Її політична функція спрямована на розвиток демократії, удосконалення політичних інститутів, зміцнення народовладдя тощо, також їй належить важлива роль у розробці освітньої політики. Обравши демократичний шлях розвитку, держава покликана формувати громадянське суспільство, яке зі свого боку зобов'язане створити громадські органи управління. Таким чином одержимо модель державно-громадського управління, яка, на наше переконання, буде дієвою та ефективною за умови компетентного та співвідповідального управління. Частину повноважень держава делегує створеним об'єднаним територіальним громадам, оскільки вони ближчі до людини й можуть швидше задовольняти її потреби. Проте варто звернути увагу на те, що, по-перше, будь-які повноваження потребують ресурсів, а по-друге, реформи залежатимуть від того, як буде організований процес створення громад і наскільки швидко люди відчують реальні позитивні зміни. Розуміємо, що в основі формування об'єднаних громад закладено бажання самих жителів і можливостей територій. Громада стане успішною тоді, коли вона буде спроможна вирішувати соціальні, економічні проблеми¹⁰. Вплив такої громади буде відчутним й на розвитку освітньої сфери. Уряд стимулює створення громад, які об'єднуються навколо міст, вбачаючи в цьому їхню більшу спроможність. З одного боку, це добре, тому що ширші межі, з'являються можливості залучення людей з високим інтелектуальним потенціалом, розширюються бюджетні можливості, а з другого боку, нове об'єднання потребує навчання з багатьох життєво важливих питань: управління, формування людських цінностей, «уміння жити разом»,

10. Ткачук А. Децентралізація: реформа в дії / Режим доступу: <http://xn--80aid1auz.xn--80ao2a3f.xn--j1amb/analitika/590-tkachuk-ekspert-dec.html>. - Назва з екрану

«чути один одного», тобто формувати взаємодію на довірчих засадах. Іншими словами, до розбудови об'єднаної територіальної громади приєднуються різні соціальні групи: громадські організації, органи самоорганізації, фонди, асоціації та інші, тому необхідна саме така взаємодія.

Об'єднані територіальні громади мають бути зацікавлені в збереженні соціально-культурно-освітньої сфер у кожному підрозділі (громаді). У громадах та різних сферах ключова роль відводиться школі як культурно-освітньому центру, основна мета якого – не просто надавати освітні послуги учням, а й брати участь у розвитку спільноти, залучивши батьків і жителів до вирішення соціальних та інших проблем – шкільних, громади в цілому. Таким чином школа набуває статусу «громадсько активної школи» (ГАШ), що дає можливість створити навколо неї дієве громадянське суспільство, а сама школа стає своєрідною моделлю, яка може залучати місцеві громади до активної участі в справах освіти, розширення партнерства, підвищення відповідальності навчального закладу та громади за виховання дітей, педагогізації батьків та членів громади.

Важливо, що таку школу очолює справжній керівник-лідер, який створює умови для професійного зростання кожного працівника, спільно з партнерами виробляє концепцію та програму її розвитку. ГАШ роблять свій внесок у згуртованість місцевої спільноти, допомагаючи соціальним групам, які, можливо, конфліктують між собою, більше дізнаватися одне про одного, навчатися мирного співжиття. Це їм собі сприятиме передумовам створення комфортної навчальної атмосфери в школі. Вона стане головним ресурсним центром для всієї громади й пропонуватиме різні послуги, які залежать від потреб мешканців, зокрема може надавати підтримку родинам, організувати навчання для дорослих і членів громадських об'єднань та ін. Таким чином, школа виконує ще й роль волонтера: виховує відчуття громадянськості, посилює самоповагу й впевненість, докладає зусиль для розвитку всієї громади. Суб'єкти ГАШ допомагають громадським об'єднанням виконувати потрібні громаді дії: школа навчає їх методики

організації громад, проведення опитувань, аналізу результатів тощо. Знаковим є те, що таку школу підтримують батьки, які швидше розуміють потреби розвитку своїх дітей, вдома можуть створити оптимальні умови для їх навчання. Іншими словами, така співпраця між педагогами й батьками сприяє проведенню активного діалогу, і таку школу ми можемо назвати відкритою до змін, бо в усіх аспектах життєдіяльності вона керується демократичними принципами: працівники школи дослухаються до дітей, батьків, партнерів, громади та готові коригувати власну практику роботи, тобто формується шкільна культура, зміцнюються партнерські зв'язки з різними установами та представниками громади. Ці взаємини дадуть змогу різним службам, які опікуються питаннями дітей, родин і громадськості, гармонійно взаємодіяти між собою, координувати послуги й підтримувати одне одного. Партнерські стосунки передбачають взаєморозуміння сфер відповідальності, залучення й спільне використання ресурсів та активний, відкритий обмін інформацією.

Вважаємо, що така модель може бути ефективною за умови розвитку власного ресурсу, людського капіталу, який складається з учнівського, педагогічного, батьківського колективів, котрі здатні діяти на засадах довіри. Для цього треба виробити такі правила взаємодії між усіма суб'єктами, які сприяли б розвитку учня, учителя, батька, керівника навчального закладу. Правила взаємодії мають базуватися на загальнолюдських цінностях: чесності, відповідальності, щирості, відкритості, сміливості, які забезпечать довірчі стосунки. А школа спільно з усіма суб'єктами сформує учня-Людину, гідну довіри, бо, як зазначено в концепції «Нова українська школа», основна її місія – «допомогти розкрити та розвинути здібності учня, таланти, його можливості на основі партнерства між учителем, учнем і батьками», щоб на виході зі школи можна було одержати сформованого учня як особистість, яка володіє такими вміннями та навичками: «різними видами читання, здатністю доносити думку, критично мислити, логічно захищати позиції, бути творчою,

уміти вирішувати проблеми, долати ризики, приймати рішення, мати високий емоційний інтелект»^{1;7}

Такий учень, на наше переконання, буде готовий до роботи в команді. Шкільний досвід довірчої взаємодії набуде поширення в громаді через учня, його батьків та педагогів. Переконані, що довіра в соціально-освітньому просторі громади вплине на розвиток, об'єднання навколо головної ідеї – успішної, потужної та дружної громади в інтересах людини, соціуму та влади. У такій громаді й школа буде в авторитеті, тому що надаватиме якісні освітні послуги, формуватиме відповідальну та творчу особистість учня, патріота, громадянина.

Далі логічно зупинитися на управлінській діяльності об'єднаної територіальної громади в сфері освіти. А. Ткачук зазначав: «Україна задекларувала шлях формування потужного місцевого самоврядування. Сила останнього визначається спроможністю територіальних громад безпосередньо або через демократично обрані ними органи вирішувати самостійно й під свою відповідальність більшість питань місцевого значення»¹⁰, зокрема загальної середньої освіти. «Такі органи є силою, яка спроможна надати імпульс розвитку об'єднаній громаді або загальмувати його. Це залежить від уміння кожного використовувати надані права й можливості, що зі свого боку потребує постійного підвищення рівня освіченості, здобуття нових знань та навичок управління. Тому необхідно займатися самоосвітою, відвідувати конференції та семінари, інвестиційні форуми та спеціалізовані тренінги. Не бійтеся! Освіта – це не тільки знання, це навички й уміння, це можливість швидко адаптовуватися до життя, що

1. Жук Т. Становлення нової української школи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pedrada.com.ua/article/301-stanovlennya-novo-ukrainsko-shkoli>

7. Політична пропозиція «Нова українська школа» / Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=249588903&cat_id=244276429. - Назва з екрану.

10. Ткачук А. Децентралізація: реформа в дії / Режим доступу: <http://xn--80aid1auz.xn--80ao2a3f.xn-j1amh/analitika/590-tkachuk-ekspert-dec.html>. - Назва з екрану

змінюється... Варто працювати за принципом порядності та дієвості»¹⁰. Упевнені, що маємо доповнити ще й принципом довіри. Це специфічний принцип, оскільки «довіра є ціннісною основою соціальної взаємодії» і не є моральною цінністю. Вона є побічним продуктом моральної цінності, виникаючи тоді, коли люди поділяють норми чесності та справедливості у відносинах, що уможлиблює здатність співробітничати один з одним⁵. На наш погляд, для забезпечення ефективного управління варто виробити правила взаємодії органів місцевого самоврядування та громад: чесність у судженнях, висловлювання власних думок без страху, щирість під час обговорення проблем. Кожен етап роботи має базуватися на дотриманні відкритих, зрозумілих та єдиних для всіх учасників правил поведінки, розроблених спільних критеріїв.

Громаді надано право й можливість формувати власну ефективну систему, яка забезпечувала б населення якісними освітніми послугами, враховуючи соціальну значимість сектора освіти. Варто звернути увагу на те, що освіта, зокрема загальна середня, – це безперервний, організаційно й методично складний процес, який стосується забезпечення освітніми послугами всього населення і який при цьому повинен відповідати державній політиці та стандартам у сфері освіти. Цілком підтримуємо авторів «Методичних рекомендацій щодо створення системи управління освітою об'єднаних територіальних громад» у тому, що варто врахувати необхідність збереження певної вертикалі у виконанні освітніх повноважень та завдань чинних і створюваних органів управління освітою (Міністерство – органи управління освітою обласних державних адміністрацій – органи управління освітою районних, міських (районних у містах), органи управління освітою об'єднаних територіальних громад (ОТГ) – навчальні заклади)⁸. Школи ОТГ можуть виконувати невластиві їм на сучасному етапі функції: делеговані адміністративні й навчально-методичні повноваження в поєднанні з належним управлінням усередині самого закладу та забезпеченням якості освіти. Такий підхід у децентралізації системи освіти ОТГ, на думку

розробників, дозволить уникнути формування малоефективної та витратної для бюджету ОТГ складової. Принагідно зауважимо, що ОТГ за кількістю населення можуть відрізнятися: одні з них можуть бути великі й потужні (наприклад, об'єднання декількох сіл з містом, яке має статус обласного значення), а інші – менші й економічно слабші. На сьогодні можуть функціонувати раніше створені управлінські структури, а можуть утворюватися нові. Вирішення питання залежатиме від фінансового стану ОТГ.

Не залишається поза увагою системи управління освітою ОТГ питання методичних служб, наявність яких залежатиме від управлінського та навчально-методичного рівнів адміністрацій шкіл, учителів та від кількості навчальних закладів у громаді. Формування складу методичних служб буде залежати від рішень ОТГ. Методичними рекомендаціями щодо створення системи управління освітою об'єднаних територіальних громад передбачено, що головна роль методистів зводиться до підтримки вчителів у забезпеченні ними якісного навчально-виховного процесу і позбавлення їх контролюючої функції⁸.

Схвально те, що в Методичних рекомендаціях передбачено питання надання послуг позашкільними навчальними закладами. Розглядаються такі підходи: громади ОТГ, які межують між собою, можуть спільно фінансувати позашкільні освітні послуги; можуть такі послуги надавати в самих загальноосвітніх школах, а можуть створювати окремі структури позашкільної освіти. Питання буде також вирішуватися на рівні ОТГ.

5. Кожемякіна О. Проблема довіри в контексті викликів сучасної цивілізації. Вісник національного університету ім. Т.Шевченка, 2013. – с.54-58

8. Сеїтосманов А. Методичні рекомендації щодо створення системи управління освітою об'єднаних територіальних громад / А. Сеїтосманов, О. Фасоля, В. Мархлевський // 1/23с. – Режим доступу: <http://osvitakm.in.ua/?p=1790> – Назва з екрану.

Важливим питанням в системі шкільної освіти ОТГ є проведення атестації педагогічних працівників. Тут пропонується кілька підходів: або на рівні створених в ОТГ управліннях, відділах чи секторах, або на рівні виконавчих комітетів органів місцевого самоврядування (так передбачено Типовим положенням). Вважали б за потрібне внести пропозицію щодо включення до атестаційної комісії представників органів місцевого самоврядування ОТГ (за згодою).

На нашу думку, варто звернути увагу на важливу роль органів управління освітою вищого рівня – Департаменту (управління) освіти і науки ОДА та методичної служби області. Для забезпечення надання якісних освітніх послуг створені органи управління освітою в ОТГ потребують організаційної, контролюючої й методичної допомоги. Вважаємо, що співпраця між ними повинна бути передбачена відповідними угодами. За потребою методисти обласного рівня можуть брати участь у різних формах діяльності як органів управління освітою ОТГ, так і навчальних закладів у період проведення освітніх реформ.

Висновки. З огляду на викладене, вважаємо, що освіта поряд з економікою стає інструментом нової державної політики, зорієнтованої на розвиток людських ресурсів, а школа як соціальний інститут може пропонувати власні механізми розвитку об'єднаної територіальної громади. Актуальним питанням на сучасному етапі є взаємодія школи й громади, які зазнають трансформаційних змін: школа все більше набуває статусу «громадсько активної школи», громада – статусу ОТГ. Від взаємодії на засадах довіри залежить успішне вирішення життєво важливих проблем, які стосуються школи й громади. Реформи, які започатковано державою, впливають на зміст управлінської діяльності ОТГ і школи. В умовах децентралізації обидва суб'єкти потребують організаційно-методичної допомоги, яку з управлінських питань покликаний надавати Департамент (управління) освіти і науки, а з методичних – методичні служби обласного рівня.

ЛІТЕРАТУРА

1. Жук Т. Становлення нової української школи [Електронний ресурс] / Т. Жук – Режим доступу до ресурсу: <http://www.pedrada.com.ua/article/301-stanovlennya-novo-ukransko-shkoli>.
2. Закіров М. Децентралізація: завдання, перші успіхи і сподівання [Електронний ресурс] / М. Закіров // Україна: події, факти, коментарі. – 2016. – № 5. – С. 6–11. – Режим доступу: <http://nbuviar.gov.ua/images/ukraine/2016/ukr5.pdf>.
3. Карась А. Філософія громадянського суспільства як інтерпретація свободи і соціальності : автореф. дис. док. філософ. наук: 09.00.03 / А. Ф. Карась ; Львів. нац. ун-т ім. І.Франка. – Л., 2005. – 42 с.
4. Концепція реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80>
5. Кожемякіна О. Проблема довіри в контексті викликів сучасної цивілізації / О. Кожемякіна // Вісник національного університету ім. Т. Шевченка. – 2013. – С. 54–58.
6. Колодій Н. Соціальний і політичний капітал та їх вплив на довіру до публічної влади [Електронний ресурс] / Н. Колодій // Науково-практична конференція «Творення простору суспільної довіри в Україні ХХІ сторіччя»: Тези вист. – Львів, 17-19 лютого 2016 / Режим доступу: <http://political-studies.com/?cat=3>
7. Політична пропозиція «Нова українська школа» [Електронний ресурс] / Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=249588903&cat_id=244276429
8. Сеїтосманов А. Методичні рекомендації щодо створення системи управління освітою об'єднаних територіальних громад [Електронний ресурс] / А. Сеїтосманов, О. Фасоля, В. Мархлєвський / Режим доступу: <http://osvitakm.in.ua/?p=1790>

9. Основи демократії : навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / За заг. ред. Антоніни Колодій. – К. : Ай-Бі, 2004. – 667 с.
10. Ткачук А. Децентралізація: реформа в дії [Електронний ресурс] / А. Ткачук / Режим доступу: <http://xn--80aid1auz.xn--80ao2a3f.xn--j1amh/analitika/590-tkachuk-ekspert-dec.html>
11. Управління освітою // За науковою ред. В. П. Беха; редкол. : В. П. Бех (голова), М. В. Михайліченко (заст. голови) [та ін]. – К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2013. – 546 с.
12. Штомпка П. Доверие в эпоху глобализации [Електронний ресурс] / П. Штомпка // Социальная политика и социология. – 2006. – №4. – С. 8–15. – Режим доступа к сайту: <http://elibrary.ru/item.asp?id=14628159>